

Maria Dudzikowa, Maria Czerepaniak-Walczak (red. naukowa) (2007). *Wychowanie. Pojęcia – Procesy – Konteksty. Interdyscyplinarne ujęcie*. Tom 1. *Istota i sens wychowania. Wokół kontekstów i znaczeń*. Gdańsk: GWP, ss. 246

Definiowanie wychowania, zakorzenione w potocznym rozumieniu, często sprowadza się do postrzegania go jako kształtowania, urabiania, wpajania zasad czy norm funkcjonowania społecznego. Nauka natomiast dostarcza wielu alternatywnych spojrzeń czy stanowisk, co do jego istoty oraz wymiarów, czyniąc to jednak na ogół w ramach określonych dyscyplin naukowych, stawiając równocześnie granice między nimi a niekiedy wręcz odcinając jedną od drugiej w odniesieniu do rozważań o wychowaniu. Stan ten jest nieprawidłowy ze względu na interdyscyplinarną naturę wychowania. Sytuacja ta dezorientuje osoby stawiające pierwsze kroki w zakresie naukowego namysłu nad wychowaniem, wywołuje chaos poznawczy i skutkuje ograniczeniem możliwości strukturalizacji przyswajanych informacji. Konsekwencje stają się poważne, czego dowodzą działania eksploracyjne podjęte w ramach rozpoznania stanu wiedzy studentów nauk społecznych, których definiowanie wychowania po skończeniu studiów niewiele różni się swym zakresem od tego reprezentowanego przed ich rozpoczęciem (zob. Hejnicka-Bezwińska, 1995; Leppert, 1997).

Istnieje wiele przyczyn tego stanu rzeczy, jednak rozwarstwienie wiedzy o wychowaniu przekazywanej w ramach odrębnych dyscyplin naukowych bez położenia akcentu na konieczność integracji wiedzy o tym fragmencie rzeczywistości społecznej, nie sprzyja poznaniu jego istoty. Stąd z wielką uwagą należy odnotować pojawienie się pracy, w której został postawiony jeden z pierwszych kroków, zmieniających niekorzystną dla rozumienia wychowania sytuację.

Publikacja *Wychowanie. Pojęcia – Procesy – Konteksty* jest spojrzeniem na wychowanie pozwalającym przekroczyć odrębność dyscyplin naukowych, rysując obraz tego zjawiska w szerokiej interdyscyplinarnej perspektywie. Łamie tym samym tradycyjne, stereotypowe konstatacje nad wychowaniem. Pozwala doświadczyć czytelnikowi spotkania z treściami skoncentrowanymi na faktycznym wymiarze wychowania, ukazuje je holistycznie oraz uwzględnia jego współczesne perspektywy. Zbiór wprowadza czytelnika w zagadnienie wychowania ujawniając jego podstawy, zakres i wielowymiarowość. Prezentacja kilku spojrzeń na wychowanie wyrażana przez teoretyków oraz praktyków pozwala zapoznać czytelnika z różnymi sposobami rozumienia wychowania oraz analizy tego zjawiska. Staje się z jednej strony teoretyczną inspiracją dla nowych rozwiązań problemów pedagogicznych, z drugiej zaś uwzględniając spojrzenie praktyków edukacji pozwala wzbogacić *sensu stricto* naukowe spektrum refleksji nad wychowaniem.

Recenzowana publikacja otwiera serię studiów i esejów podejmujących tematykę wychowania oraz jego miejsce we współczesnej rzeczywistości społecznej. Jej celem jest problematyzacja zagadnień związanych z wychowaniem dotychczas często przemilczanych, niesłusznie uznawanych za oczywiste ze względu na

„deproblemujące” skłonności jednostek będące skutkiem ubocznym socjalizacji. We wprowadzeniu do zbioru M. Dudzikowa i M. Czerepaniak-Walczak podkreślają rosnącą złożoność oraz intensyfikację oddziaływań wychowawczych środowiska społecznego, które obejmuje zarówno wychowawców naturalnych, jak i profesjonalnych. Wspomniane podmioty stają przed trudnym zadaniem, bowiem nie mają (i mieć nie mogą) jednoznacznych wytycznych dla praktyki edukacyjnej, ale za to wielość teorii, koncepcji czy refleksji nad wychowaniem. Autorki słusznie zwracają uwagę na dominującą funkcję dydaktyczną w działaniach edukacyjnych szkoły, która traktuje wychowanie jako aktywność postulowaną a nie faktyczną, często odbieraną jako niechciany obowiązek pedagogów. We wprowadzeniu został omówiony szeroki zakres uwarunkowań i kontekstów wpływających na współczesną kondycję wychowania. Jego autorki zwracają uwagę na aksjologiczne i kulturowe podstawy tego zjawiska, upatrując w nich źródło trudności w odnalezieniu idei czy dążeń wyznaczających działania wychowawców.

Tom pierwszy zbioru składa się z siedmiu rozdziałów, w których wypowiadają się przedstawiciele takich nauk jak: pedagogika, filozofia, etnologia czy socjologia, prezentując wiedzę teoretyczną z zakresu wychowania. Otwiera go studium B. Śliwerskiego, cionionego autorytetu z zakresu pedagogiki, który prowadzi czytelnika po „śladach” wychowania. Odwołuje się do jego genezy, lokuje je w czasach starożytnych, po czym w zajmujący sposób przenosi je w ponowoczesność. Interesująco i kompetentnie ujawnia podstawowe aspekty wychowania. Prezentuje również w jasny i ustrukturalizowany sposób pojęcie wychowania ukazując trzy zasadnicze podejścia do definicji zjawiska. Czyni to posługując się czytelnymi sformułowaniami. Tym samym nie zraża odbiorcy nadmierną „naukowością” zachęcając go do zapoznania się z przedmiotem rozważań. Jest to tekst znakomicie wprowadzający w zagadnienia wychowania. Ponadto autor analizuje omawiany proces w odniesieniu do wielu kategorii tak, by nakreślić czytelnikowi całościowy obraz tego zjawiska, omawia i egzemplifikuje sposób jego definiowania, wyjaśnia jego istotę, ujawnia społeczny kontekst a także związek wychowania z samowychowaniem. Podnosi tym samym kwestię samowychowania tak istotnego dla współczesnych pedagogów jako wymiaru rzeczywistości wychowawczej. B. Śliwerski analizuje także wychowanie w kontekście ontogenezy. Pojawia się niezbyt często poruszana we współczesnej literaturze pedagogicznej kwestia granic wychowania. Autor przywołuje kilka stanowisk wobec tego zjawiska oraz konfrontuje czynniki wrodzone i środowiskowe jako determinanty w procesie rozwoju jednostki. Podejmuje również dyskusję z argumentami przedstawionymi przez krytyków wychowania, po czym przechodzi do antynomii wychowania jako ważnego aspektu omawianego zjawiska.

Rozważania przedstawione przez B. Śliwerskiego tworzą pewną ramę poznawczą pozwalającą na zapośredniczenie w niej informacji omawianych w ramach kolejnych studiów i esejów. Istotne wydaje się stwierdzenie, że nie istnieje możliwość stworzenia jednej definicji czy teorii wychowania stanowiącej wyjaśnienie rzeczywistości. Uświadamia tym samym czytelnikowi relatywizm rzeczywistości wychowawczej oraz konieczność dystansu wobec poznawanych treści. Należy podkreślić, że autor obiektywnie prezentuje informacje, nie obligując czytelnika do przyjęcia tylko jednej perspektywy wychowania, lecz wskazuje możliwości, rozwijając tym samym refleksyjne zdolności odbiorcy w zakresie tego procesu.

Kolejny tekst opublikowany w zbiorze jest filozoficznym głosem S. Symotiuka o jednym z kontekstów wychowania, jakim jest jego mitologizacja. Autor omawia w nim m.in. rolę mitu pedagogicznego jako czynnika wzbogacającego oddziaływanie wychowawcze. Takie odniesienie jest nietypowym, rzadko ujawnianym

w literaturze przedmiotu spojrzeniem na wychowanie. Dzięki temu staje się dla czytelnika intrygującą analizą determinantów procesu. Autor przynosi czytelnika do świata magii, mitów i mitologii, z którymi rzeczywistość wychowawcza zwykle nie bywa wiązana. Posługując się szeregiem egzemplifikacji z zakresu m.in. mitów, udowadnia ich duży wpływ na efektywność wychowania. Wyjaśnia czytelnikowi takie pojęcia jak: wychowawcze moce mitu i mit wychowania, mit w architektonice kultury a także warianty mitów pedagogicznych.

Wprowadzenie do eseju nasuwa jednak pewne wątpliwości, bowiem prezentowane przez autora spojrzenia na wychowanie skłania raczej do interpretacji tego zjawiska i procesu jednostronnie, a nie w relacji dwupodmiotowej jak to było akcentowane we wcześniej analizowanym studium.

Niestety, w porównaniu z wcześniejszym tekstem, odbiór treści tego eseju wymaga od czytelnika posiadania wyjściowego poziomu wiedzy na temat kontekstów omawianych zagadnień. W konsekwencji odbiorca, który po raz pierwszy spotyka się z refleksją filozoficzną nad wychowaniem może odczuwać zniechęcenie dla studiowania go, właśnie z takiej perspektywy. Ponadto autor podejmując problematykę wychowania posługuje się językiem filozofii, przenosi, stosuje swoistą dla niego formę, do której odbioru, nie każdy czytelnik jest przygotowany. Posługiwanie się tak wyszukaną formą przeczy, cytowanej przez autorki Wprowadzenia, wypowiedzi Janusza Pelca, przestrzegającego przed „mętnością wykładu zasługującą na miano profesjonalnego belkotu”, który może przyczynić się do „demoralizacji intelektualnej”. Niewątpliwie rozpatrując wychowanie w interdyscyplinarnym spektrum nie można pominąć perspektywy filozofii, która nie zawsze jest łatwa w odbiorze. Jednak zaistniała tu komplikacja świadczy o tym, że interdyscyplinarne spojrzenie na wychowanie może być utrudnione z uwagi na różnice w aparacie pojęciowym właściwym dla konkretnych nauk. Można jednak postawić pytanie w tym kontekście: czy ważniejsza jest dla S. Symotiuka forma przekazu czy jego efektywność? Jeżeli bowiem informacje są kierowane do szerokiego grona odbiorców, (takie jest założenie publikacji), to nadawca jest niejako zobligowany do dostosowania komunikatu do poziomu kompetencji odbiorcy, a niestety analizowany esej nie posiada takiej cechy. Sposób przekazu zniechęca raczej czytelnika, czyniąc poznanie bardziej obowiązkiem niż przyjemnością wypływającą z potrzeby i chęci poszerzania wiedzy.

Ponadto omawiane przez S. Symotiuka kwestie są ilustrowane zbyt licznymi egzemplifikacjami, często opisywanymi jedna po drugiej, co powoduje pewną dezorientację oraz konieczność powracania do wcześniej przeczytanych treści w celu odnalezienia wątku. Autor odnosi się do wielu spojrzeń, poglądów, czy faktów, co z całą pewnością wzbogaca wypowiedź jednak ze względu na osadzenie ich w różnych okresach historycznych skutkuje powstaniem chaosu poznawczego.

W kolejnym rozdziale zbioru T. Buliński wprowadza czytelnika w tajniki antropologicznego namysłu nad wychowaniem oraz kulturowymi determinantami tego procesu. Samo wprowadzenie do studium jest rzeczowe i konkretne. Autor uświadamia w nim odbiorcy cele oraz treści, które będą przedmiotem jego rozważań. Wypowiedź zaczyna od ustalenia interpretacji konstytutywnych dla analizy pojęć, zapewniając tym samym nadawcy i odbiorcy jednoznaczność omawianych treści. Jednocześnie zabieg ten zapewnia prawidłowy odbiór przez osoby, które nie miały wcześniej kontaktu z antropologiczną perspektywą analizy rzeczywistości. Treść jest obrazowana przykładami, czyniąc tekst ciekawym, bliskim oraz zapewniającym jednoznaczność poznawczą. Stosowanie sformułowania: „o tym...”, poprzedzającego tytuł każdego podrozdziału, zaciekawia czytelnika

nie zniechęcając go nadmierną „naukowością” przekazu. Autor w uporządkowany i analityczny sposób wyjaśnia odbiorcy rolę kultury w procesie wychowania. Prezentuje treści w sposób jasny i wyrazisty. Zaspakaja również potrzeby bardziej wymagającego czytelnika, uszczegóławiając problem w przypisach oraz wskazując drogę dalszego poznania. W studium zostały przybliżone informacje o wychowaniu w kontekście: społeczności pierwotnych, religijnych a także nowożytnych. Omawiane informacje są prezentowane w poglądowych tabelach, uwzględniających najistotniejsze kategorie. Sprzyja to niewątpliwie usystematyzowaniu przekazywanej wiedzy. Reasumując należy stwierdzić, że tekst „Kulturowy wymiar wychowania: praktyka i ideologie” jest rzeczą analizą tego procesu w kontekście antropologii kulturowej. W istotny sposób poszerza perspektywę oglądu rzeczywistości wychowawczej czytelnika a także zaciekawia samą antropologią kulturową.

Kolejny rozdział publikacji stanowią rozważania Z. Baumana zatytułowany „*Edukacja: wobec, wbrew i na rzecz ponowoczesności*”. Autor przywołuje poglądy M. Mead i G. Batesona, które analizuje w kontekście deuteroodukacji podejmując z nimi dyskusję w odniesieniu do funkcjonowania tego zjawiska w ponowoczesności. Rysuje obraz społeczeństwa późnej nowoczesności, w którym ukazuje współczesnego człowieka w odniesieniu do „edukacji trzeciego stopnia”. Wyjaśnia ponadto czytelnikowi przyczyny kryzysu edukacji oraz jego konsekwencje. Dalej zapoznaje odbiorcę z refleksją na temat obecnej sytuacji uniwersytetów uwzględniając szeroki kontekst ich działalności na rzecz sprostania potrzebom dynamicznie zmieniającego się rynku pracy. Wyraża obszernie argumentowaną dezaprobatę dla niedostosowania funkcjonowania uniwersytetów jako instytucji społecznych do potrzeb i oczekiwań współczesnych społeczeństw.

Następny tekst zamieszczony w zbiorze, autorstwa M. Jacyno, proponuje spojrzenie na jeden z wąskich zakresów współczesnego wymiaru wychowania, dotyczący tylko jednego z etapów wychowawczych oddziaływań – dzieciństwa, ujętego w perspektywie medykalizacji. Wyjaśnia społeczno-kulturowy kontekst zmedykalizowanej interpretacji dzieciństwa, uwzględniając determinanty przemian obu kategorii. Rozpatruje szeroko rozumiane relacje rodzinne oraz ujawnia ogólnospołeczne przyczyny nieprawidłowego funkcjonowania rodziny. Wskazuje „grzechy główne” racjonalizacji jako determinanty dysfunkcji. Podkreśla równocześnie paradoksalność tego zjawiska, bowiem warunkuje ono także poprawę patologicznej sytuacji, wyrażoną w „problematyzacji medykalizacji”.

Poglądy autorki są niewątpliwie ważnym głosem w wyjaśnianiu i rozumieniu sytuacji współczesnej rodziny. Jej analityczne podejścia pozwala ujawnić paradoksy determinujące określony stan rzeczy oraz rozpoznać idee i wartości niezbędne dla kompensacji obecnych deficytów. Dzięki ujawnieniu procesu „racjonalizacji i urefleksyjnieniu” życia społecznego pomaga czytelnikowi zrozumieć przyczyny kryzysu rodziny. Odwołuje się ponadto do aksjologicznego wymiaru jej funkcjonowania wskazując konkretne wartości, które powinny być autentycznie urzeczywistniane w relacjach rodzinnych. Autorka konkluduje swoje rozważania zadając ważne pytania, na które próbują znaleźć odpowiedzi teoretycy i praktycy refleksji nad rodzim.

Tekst M. Czerepaniak-Walczak, stanowiący szósty rozdział zbioru, jest – jak sama autorka zauważa – głosem w dyskusji nad wychowawczymi aspektami młodości i młodzieży. Zostało w nim przedstawione nowatorskie spojrzenie na młodzież, w którym podkreślono istnienie stereotypowego i schematycznego, a co za tym idzie nieprawidłowego myślenia o młodzieży – funkcjonującego zarówno w kręgach przedstawicieli

nauki, jak i praktyków. Autorka, jako jedyna wśród autorów tomu, argumentuje prezentowane rozważania teoretyczne wynikami działań eksploracyjnych, pobudzając poznawczo odbiorcę. Przekonuje także czytelnika, co do rangi młodzieży jako grupy społecznej. Sytuuje ją w kategorii kreatorów niektórych sfer życia społecznego.

Autorka stosuje kilka bardzo trafnych zabiegów skłaniających czytelnika do głębokiej refleksji nad poruszonymi problemami. Sprowadzają się one do zaskakiwania odbiorcy nietypowymi określeniami, jak choćby nazywanie młodości „wynalazkiem” współczesnej cywilizacji (oczywiście w dalszej części wyjaśnia użycie tego sformułowania) czy zastosowanie równie niekonwencjonalnego określenia „odczarowanie młodzieży” (wyrażając nim konieczność urealnienia wiedzy o współczesnej młodzieży). Wykorzystuje również pytania, które stawia w trakcie swoich wywodów zmieniając biernego czytelnika w refleksyjnego analityka. Esej będąc aktualnym spojrzeniem na współczesną młodzież stanowi bardzo wartościową podstawę rozważań, głównie dla praktyków edukacji.

Recenzowany zbiór zamyka socjologiczne studium nad wychowaniem w kontekście diaspory polskiej, dwójga autorów J. Leońskiego oraz A. Hess-Leońskiej. Rozważania rozpoczynają się prezentacją poglądów jednego z autorytetów socjologii wychowania – F. Znanieckiego. Dalsza część tekstu została poświęcona omówieniu diaspory jako zjawiska społecznego w tym także występującego w polskim społeczeństwie. Pojęcie kluczowe dla analizowanych treści – diaspore, autorzy wyjaśniają dopiero po obszernym wprowadzeniu, co jak sędzę wydaje się niezbyt fortunny dla odbioru i zrozumienia treści. Taki stan rzeczy zakłóca nieco prawidłowość przekazu a przynajmniej ma to miejsce w odniesieniu do części wstępnej tekstu. W dalszych rozważaniach autorzy dość obszernie omawiają zjawisko diaspory w kontekstach społecznych; odniesienie natomiast do wychowania jest ostatnim fragmentem tych rozważań. Autorzy marginalnie wspominają o diasporze polskiej w krajach takich jak Anglia czy Niemcy, natomiast bardzo obszernie analizują emigrację polską w Rosji w kontekście połowy poprzedniego stulecia.

Sam zamysł rozważań jest niewątpliwie ważny, bowiem kategoria diaspory jest wpisana w historię Polski i Polaków od wielu lat i z całą pewnością wywarła wpływ na wychowanie jako obszar rzeczywistości społecznej. Sędzę jednak, że warto byłoby omówić ją w perspektywie współczesnych problemów, podobnie jak uczynili to autorzy innych tekstów zamieszczonych w zbiorze. Natomiast J. Leoński oraz A. Hess-Leońska uwagę czytelnika skupiają głównie na przeszłości (co jest z pewnością ważne dla analizy zjawiska), ale wydaje się, że warto byłoby też poczynić refleksję nad współczesną diasporą choćby z dwóch powodów: po pierwsze dlatego, że dotyczy ważnej grupy społecznej (jak dowiedzieliśmy się m.in. na podstawie tekstu M. Czerepaniak-Walczak) czyli ludzi młodych; po drugie jest zjawiskiem społecznym budzącym wiele kontrowersji i dyskusji.

Analiza zawartości treściowej tomu pierwszego zbioru *Wychowanie. Pojęcia – Procesy – Konteksty* skłania do stwierdzenia, iż pomysł M. Dudzikowej i M. Czerepaniak-Walczak na zbiór tekstów, będących podstawą interdyscyplinarnego namysłu nad wychowaniem jest bardzo trafny i ważny głównie dla tych, którzy odczuwają potrzebę poznawania i zgłębiania tej problematyki. Pomysłu tego można Autorkom pogratulować. Publikacja jest wprawdzie trudna w odbiorze, szczególnie dla odbiorcy mniej „wyrobionego” intelektualnie i wkraczającego dopiero w arkana sztuki problematyzowania rzeczywistości, ale pozwala czytelnikowi pocz-

nić pogłębioną refleksję nad ważnym obszarem rzeczywistości społecznej, jaki jest wychowanie. Polecając ten zbiór uwadze czytelników warto również zaprosić do lektury drugiego i trzeciego tom publikacji pod tym samym tytułem, które wzbogacają i kontynuują interdyscyplinarny namysł nad wychowaniem.

Bibliografia

- Hejnicka-Bezwińska T. (1995). *Edukacja – kształcenie – pedagogika. (Fenomen pewnego stereotypu)*. Kraków: Impuls.
- Leppert R. (1997). *Pedagogika – poszukiwanie pewności. Studenckie wyobrażenia o pedagogice jako dyscyplinie naukowej i kierunku studiów*. Kraków: Impuls.

Daria Wojtkiewicz
ZSS Bydgoszcz